

DR. BARNA TAMÁS

A madárcseresznye (*Cerasus avium* L.) csemetenevelése Magyarországon

1. A madárcseresznye jelentősége a magyar csemetetermesztésben

A madárcseresznye hosszú ideje kedvelt fafaja a magyar csemetetermelőknek. Egyéves csemetéje egyaránt keresett erdészeti és gyümölcsfaiskolai célokra Nyugat-Európában. Sajnos, a termelés számszerű adatait elemezve, a hazai felhasználás nem mutat kedvező képet. Megvizsgálva az elmúlt öt év termelési adatait a madárcseresznye csemetetermelése az 1. táblázat szerint alakult.

1. táblázat

A madárcseresznye csemetetermelésének mennyiségi alakulása 1991/92 – 1995/96. között az OMMI éves csemetelétár összeítő alapján

Év	Összes csemete ezer db	Madárcseresznye	
		ezer db	%
1991/92	325 960	339	0,1
1992/93	208 497	758	0,4
1993/94	155 917	503	0,3
1994/95	276 662	780	0,3
1995/96	280 553	676	0,2
Mindösszesen:	1 247 589	3 056	0,2

A fenti adatokat látva meg kell állapítanunk, hogy a madárcseresznye alarendelt jelentőségű a magyar erdészeti csemetetermelésben. Ha pedig abba is belegondolunk, hogy ebből a szerény mennyiségből csak egy kis hányad marad a hazai erdőben, mert jelentős része exportra kerül, másik jelentős hányadot pedig gyümölcsalanyoknak használnak fel, akkor jogosnak tűnik a megfontolt félélmé, hogy a termést érten, időben leverjék vagy lerázzák. A ponyvára csak az hullik le, amit a madarak meghagynak. A termést lerázása vagy leverése csak az alacsonyabb fák esetében jöhet szóba, amelyek rendszerint nem a legjobb genotípusok. Ezáltal félték, hogy *negatív génszelekció* is történik az évek folyamán.

2. Magkezelési és csemetetermelési módszerek

A hagyományos módszer szerint a júliusban érő termést a fa alá leterített ponyváról vagy fóliáról szedik fel. Az igazán szép törzsalakú fákról így kevés magot lehet begyűjteni, mert arra a fa nagy mérete miatt nincs mód, hogy a termést éretten, időben leverjék vagy lerázzák. A ponyvára csak az hullik le, amit a madarak meghagynak. A termést lerázása vagy leverése csak az alacsonyabb fák esetében jöhet szóba, amelyek rendszerint nem a legjobb genotípusok. Ezáltal félték, hogy *negatív génszelekció* is történik az évek folyamán.

A madárcseresznye magja közel gömbölyű, 7,7-8,5 mm hosszú, 6,8-8,0 mm széles és 5,3-6,0 mm vastag *csontár*. 1 kg tiszta magban 5-7000 db mag van. ezermagtömege 150-200 g között ingadozik, az erdészeti termesztési gyakorlat 180 g átlag ezermagtömeeggel számol.

A hazai termesztési gyakorlat szerint a begyűjtött termést egy-két napos erjesztés után kimosás és rendszerint azonnal el is vetik. Ha valamilyen oknál fogva nem kerül sor a nyári vetésre, amit egyébként legkésőbb szeptember végéig kell elvégezni, akkor a magot nedves közegben rétegelve, 3-5 °C-on, kb. 3 hónapig tárolják és márciusban vetik. A rétegelés kezdetét tehát a tervezett vetési időponttól visszafelé számolva kell megállapítani. A takaró föld vastagsága 3-4 cm. Egy folyóméterbe 50 szemet vagy 90 g-ot kell kalkulálni 100%-os használati értékű magból (Tihanyi, 1991). Rendszerint erőlyesen kel és egyéves korára eléri. sőt lényegesen meghaladja a kiültethető méretet, amikor minimálisan 19 db/fm kihozattal lehet kalkulálni. A csemete méretére vonatkozó jelenlegi szabvány előírásait a 2. táblázat tartalmazza.

2. táblázat

A madárcseresznye-csemete szabványos méretei

Valaszték, jel	Kor év	Növénymagasság cm		Tőtmérm mm	Gyökérhossz cm
		legalább	legfeljebb		
MA	2 év	40	–	4	25
	1 év	25	–	3	20

A madárcseresznye magjának kezelésével francia és lengyel kutatók foglalkoztak behatóan (Muller et al., 1990 és Suszka, 1976).

Megállapították, hogy a mag igen mély embrionális nyugalomban van, amihez viszonylag gyenge maghég-gátlás társul. Tapasztalataik szerint a hagyományos rétegelési eljárások nem mindig hoztak kielégítő eredményt, a vetések sok esetben egyenetlenül, foltosan keltek. Ez, amellet, hogy gazdaságilag kedvezőtlen, mert magpazarlással jár, ökológiailag sem kívánatos, mert a genetikai változatosság csökkenését okozza.

Az általuk kidolgozott vetés előtti magkezelési eljárás ezeket a hátrányokat kiküszöböli és egyenletes kelési eredményez.

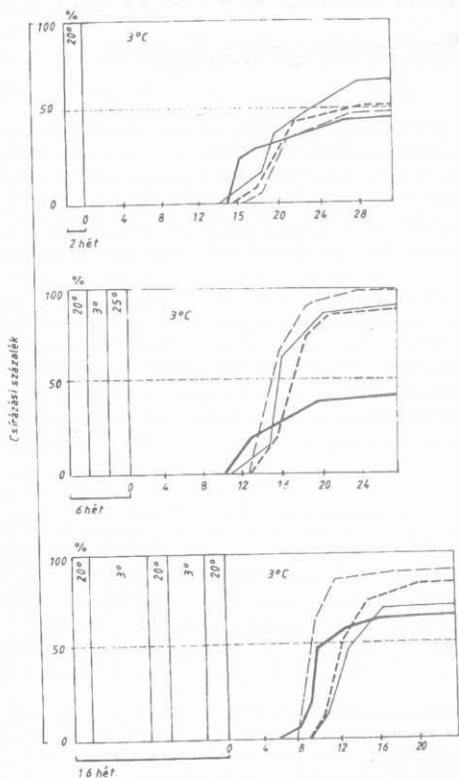
Az eljárás lényege, hogy a frissen begyűjtött, kimosott magot először két hétig 20 °C-on, majd szintén két hétig 3 °C-on, végül újabb két hétig 25 °C-on, mindig nedves közegben tárolják.

A meleg fázisok időtartamát akkor célszerű növelni, ha a kezelés után a magot hosszú időre be akarjuk tárolni. Megállapításai szerint a rétegelő közeg el is hagyható, arra kell csak vigyázni, hogy a mag ne száradjon ki a kezelés során.

A kezelés utáni csírázási eredményeket az 1. ábra szemlélteti.

1. ábra

A madárcseresznye magjának csírázása különböző ideig tartó meleg-hideg kezelés hatására Muller et al. (1990) nyomán

Jelmagyarázat: — tárolt mag
 - frissen begyűjtött,
 különböző származású magvak

Az előkezelést követően a felhasználónak választási lehetősége van:

- vagy azonnal elveti a magot,
- vagy hosszabb időre betárolja.

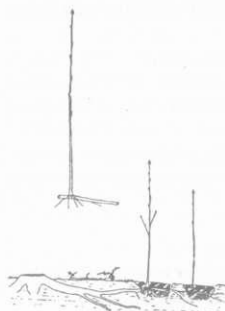
A tárolásnak akkor van létjogosultsága, ha:

- több magunk van, mint amennyit el szeretnénk éppen vetni,
- az értékes genotípus magját későbbi vetésekhez is át szeretnénk menteni,
- a csemetekert állapota vagy az időjárás nem teszi lehetővé az azonnali vetést.

A tárolás lényege az, hogy a magot az előkezelés után – környezeti hőmérsékletű levegővel való átfűtítés vagy egy-

szerű szikkasztás útján – 8-10% nedvességtartalomra kiszárítják és -5 °C-os hűtőbe helyezik. Ilyen módon kezelve a madárcseresznye magja évekig eltartható és vetésre készen, bármikor elővehető. A vetés előtt csak rövid ideig tartó újranevesztésre van szüksége (3. táblázat).

2. ábra
 Madárcseresznye gyökérsarjak kiemelése csemetekerti iskolázás céljára

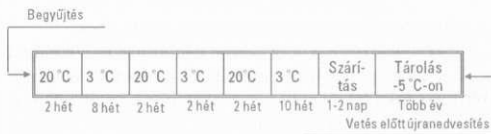
A kelés után a csemete gondos kezelést igényel, ami öntözésből és 10-14 naponként ismételt, gomba elleni permetezésből áll. A csfarcsemeték nagyon érzékenyek a *cilindrospóra-fertőzésre* (Lukács In: Pápai, 1986), ami ellen *Dithane M 45*-tel végzett megelőző permetezéssel lehet védekezni. Később a *blumeriellás levélfoltosság* okozhat érzékeny kárt az állományban. A károsítás rendszerint május végén, június elején jelentkezik az alsó levelek színén liláspiros erek által határolt foltok formájában. A fertőzött levelek elszárgulnak, majd nemsokára lehullanak. A fertőzés gyorsan tova terjed az állományban. A gomba ellen május közepétől a negyedik-ötödik lomblevél megjelenéséig 10-14 naponta végzett, rendszeres permetezéssel lehet védekezni. Az alkalmazható vegyszerek: *Dithane M-45*, *Orthocid 50 WP*, *Zineb 80*, *Fundazol 50 wp* (Lukács In: Pápai 1986).

Gyakori a levéltetű-fertőzés, ami ellen *Bi 58 EC*, *Unifoz 50 EC* vagy *Pirimor 50 DP* vegyszerrel lehet védekezni.

A bojtos gyökérzet a tenyészidőszak elején, éles szer számmal elvégzett alávágással, már egyéves korra is biztosítható. A tapasztalat szerint ezek a csemeték életképesebbek, a betegségekkel szemben ellenállóbbak, mint az alávágatlanok.

3. táblázat

A madárcsevresznye magjának előkezelési és tárolási sémája Muller et al. (1990) nyomán

Szöveves Krisztián rajzai

A termelés általában szabadföldön, soros vagy különböző ágyásrendszerben történik. Gazdaságosabb magfelhasználást és területkihasználást biztosítanak az intenzív hidegágyak.

3. Fejlesztési lehetőségek

3.1 Maggazdálkodás

A nagy genetikai értékű magvak rendszeres és koncentrált begyűjtési lehetőségének biztosítására nagyobb származási körzeteként magtermesztő plantázásokat kellene létesíteni. A plantázsokhoz vírusmentes törzsfákat célszerű kijelölni. A plantázs helyét pedig úgy kell megválasztani, hogy biztosítva legyen a vírusmentesség. Az *OMMI* által 1994-ben összeállított, európai színvonalú szaporítóanyagrendelet-tervezet már tartalmazza a madárcseresznye származási körzetét is. Az *MSZ-08-0637-(1-5)* számú, az erdészeti szaporítóanyag-termelő ültetvények és állományok létesítésével és fenntartásával foglalkozó szabvány alapján már ma is létrehozhatók ilyen plantázások.

A plantázások összeállításánál gondosan ügyelni kell arra, hogy a faj genetikai változatossága ne csökkenjen, ugyanakkor a fatermesztési igények szempontjából értékes genotípusok domináljanak. Ehhez kellő számú törzsfára és a kijelölt törzsfák több évig tartó, előzetes megfigyelésére van szükség.

3.2 Mag eredetű csemeték termelése

A korszerű magkezelési és magtárolási eljárások minden mag esetében megkövetelik a mag pillanatnyi állapotának és különösen nedvességtartalmának ismeretét. Nagyüzemi csemetekertjeinket fel kellene szerelni a legszükségesebb magvizsgálati eszközökkel: csíráztatókkal, szárítószekrényekkel, mérlegekkel, hűtőszekrényekkel és hűtőládákkal.

Célszerű lenne legalább nagyobb természetű tájanként egy-egy megfelelően méretezett hűtőkamrát létesíteni, ahol a körzetben jelentkező, hosszú vagy középtávú magtárolási igény kielégíthető lenne.

Célszerű lenne legalább nagyobb természetű tájanként egy-egy megfelelően méretezett hűtőkamrát létesíteni, ahol a körzetben jelentkező, hosszú vagy középtávú magtárolási igény kielégíthető lenne.

3.3 Vegetatív szaporítású csemeték

A racionális földhasználat keretében – alternatív mezőgazdasági termelésként – nemcsak a nemesnyár-ültetvények telepítése ajánlható, hanem a termőhelyi körülményektől függően például a cseresznye-ültetvény létesítése is.

Franciaországban 1-2 ha-os ültetvények létesítését ajánlják a szakemberek a földtulajdonosoknak, elsősorban a legelők fásítására (kettős célú hasznosítás), illetve a felesleges élelmiszertermelő mezőgazdasági területek hasznosítására. A javasolt tőszám tév határok között változik (200-1100 db/ha).

Egy ilyen ültetvényben, eltérően a természetserű erdőtől, fontos követelmény az egyöntetűség, mert ezáltal biztosíthatók az intenzív kezelés feltételei. Kihaszánálva a madárcseresznyének azt a tulajdonságát, hogy gyökérről jól sarjadzik, gyökérdugványozással lehet szaporítani a legszebb genotípusokat ültetvénytelepítés céljára. Ezzel a szaporítási móddal *Zatykó Inre* foglalkozott közvetlenül a háború után. 1948-ban közölte gyökérdugványozási módszerét, amellyel vadalanysokat sikerült, többek között madárcseresznyéből, előállítani (Probockai, 1959). Az ezzel kapcsolatos vizsgálataok az EFE Erdőműveléstan Tanszékén megkezdődtek.

Franciaországban általánosan alkalmazott módszer a madárcseresznye szaporítására az állományból kiemelt gyökérsarjak eliskolázása csemetekertben (2. ábra). A kivágott fák gyökérsarjai bőven felverődnek a tuskó körül a felszíni gyökerekből. Az egyéves sarjakat néhány cm-es gyökérdarabbal együtt a rügyfakadás előtt kiemelik és 1,0 m-es sor-, valamint 30 cm-es tőtávolságú hálózatba, jó táperőben levő, tisztán tartott csemetekerti talajba eliskolázzák. A tenyészidőszakban rendszeresen elvégzik a törzsalakított nyeséseket, például gondosan eltávolítják a villákat. A második tenyészeti időszak végére 1,50-2,0 m szárhosszúságú csemetéket nevelnek, amelyekkel megfelelő egyedi vadkärellhárító eszközzel ellátva visszaültetnek az erdőbe. Egyes helyeken a csemetekerti nevelést 2 éven át végzik és 2-3 m-es csemetéket ültetnek ki az erdőfőtsébe.

Érdemes lenne ezt a módszert az értékes, helyi genotípusok fenntartása végett Magyarországon is elterjeszteni.

Irodalom

Barna T. – Magyar L. (1995): A madárcseresznye (*Cerasus avium L.*) és a törökmgoryó (*Corylus colurna L.*) jelentősége a minőségi fatermesztésben. – WOOD TECH III. Erdészeti szakmai konferencia, Sopron, p. 54-57.

Institut pour le Développement Forestier (1980): *Le merisier, arbre a bois.* – Paris, p. 56.

Muller, C. – Bonnet-Masimbert, M. – Laroppe, E. (1990): Nouvelles voies dans le traitement des graines dormantes de certains feuillus: hetre, frene, merisier. – Revue Forestiere Francaise 42(3): 329-345.

Susza, B. (1976): Increase of germinative capacity of mazzard cherry (*Prunus avium*) seeds through the induction of secondary dormancy. – Arboretum Kornickie 21:257-270.

Pápai G. (szerk.) (1986): Csemetekert – Erdészeti csemetetermesztés. – Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, pp. 207.

Probockai E. (1959): Faiskola. – Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, pp. 539.

Tihanyi Z. (1991): Erdészeti szaporítóanyag-termesztés. – Kézirat, EFE, Sopron, pp. 227.

Tihanyi Z. – Tompa K. (1985): Erdészeti nemesítés és szaporítóanyag-termesztés – Gyakorlatok. – Kézirat, EFE, Sopron, pp. 209.

Csírcsemete

Csapody Vera rajza